BOSHLANG‘ICH SINFLARDA LOYIHA ASOSIDA O‘QITISH ORQALI KREATIV FIKRLASH VA MUAMMOLARNI HAL ETISH KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

Jo‘rayeva Nasiba Komil qizi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Annotatsiya. *Tezisda boshlang‘ich sinflarda loyiha asosida o‘qitish yordamida kreativ fikrlash va muammolarni hal etish ko‘nikmalarini rivojlantirishning metodik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Muammoni aniqlash, yechim variantlarini ishlab chiqish, sinash va refleksiya bosqichlarini birlashtirgan yondashuv tavsiya etiladi. Ish nazariy-metodik xarakterga ega bo‘lib, tajriba-sinov natijalari da’vo qilinmaydi.*

Kalit so‘zlar: *boshlang‘ich ta’lim, loyiha asosida o‘qitish, kreativ fikrlash, muammolarni hal etish, hamkorlik, refleksiya.*

Аннотация. *В тезисе анализируются методические возможности проектного обучения для развития творческого мышления и навыков решения проблем у младших школьников. Рассмотрены постановка задачи, поиск альтернатив, испытание решений и рефлексия. Работа носит теоретико-методический характер.*

Ключевые слова: *начальное образование, проектное обучение, творческое мышление, решение проблем, сотрудничество, рефлексия.*

Abstract. *This paper examines how project-based learning may support creative thinking and problem-solving skills in primary school. A methodological sequence combining problem identification, alternative solutions, testing and reflection is proposed. The paper is theoretical and methodological rather than an empirical report.*

Keywords: *primary education, project-based learning, creative thinking, problem solving, collaboration, reflection.*

Kirish

Boshlang‘ich ta’limda o‘quvchining bilimni yodda saqlashi bilan birga uni turli hayotiy vaziyatlarda qo‘llashi muhim vazifaga aylanmoqda. Bunda savol bera olish, hodisalarni taqqoslash, muammoning sabablarini ajratish, bir nechta yechimni sinash va o‘z fikrini dalillar bilan himoya qilish alohida o‘rin tutadi. Loyiha asosida

o‘qitish mazkur faoliyatlarni yagona topshiriq doirasida tashkil etish imkonini beradi.

Kreativ fikrlash deganda faqat noodatiy g‘oya aytish emas, balki vazifaga mos, amalga oshiriladigan va asoslanadigan variantlarni ishlab chiqish tushuniladi. Muammolarni hal etish esa vaziyatni tushunish, zarur ma’lumotni izlash, qaror qabul qilish, natijani tekshirish va zarur bo‘lsa, strategiyani o‘zgartirish jarayonidir. Bu ikki ko‘nikma bir-biridan ajralmagan holda rivojlanadi.

Mahalliy pedagogik adabiyotlarda STEAM va kreativ fikrlashning integrativ xususiyati, amaliy mashg‘ulotlarning o‘quvchi faolligiga ta’siri va mustaqil qaror qabul qilishning ahamiyati yoritiladi [1–4]. Shu asosda ushbu tezisning maqsadi boshlang‘ich sinflar uchun yosh xususiyatlariga mos loyiha topshiriqlarini tashkil etishning aniq metodik ketma-ketligini taklif etishdan iborat.

Asosiy qism

Loyiha asosida o‘qitishning asosiy farqi shundaki, o‘quvchi topshiriqni faqat o‘qituvchi ko‘rsatgan namuna bo‘yicha bajarib qo‘ymaydi. U muammoning mazmunini anglaydi, ish rejasini tuzadi, mavjud resurslarni baholaydi va natijaga erishish yo‘lini tanlaydi. Shuning uchun loyiha faoliyati ko‘pincha matematika, tabiiy fanlar, texnologiya, ona tili va o‘qish savodxonligi bilan uzviy bog‘lanadi. Masalan, maktab hovlisidagi o‘simliklarni parvarish qilish loyihasida o‘quvchi suv hajmini hisoblaydi, tuproq namligini kuzatadi, sodda qurilma yasaydi va xulosasini og‘zaki ifodalaydi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bilan ishlashda muammoning o‘zlariga tanish bo‘lishi muhim. «Nima uchun ayrim o‘simliklar tezroq quriydi?», «Qanday qilib qog‘ozdan mustahkam ko‘prik yasash mumkin?», «Sinfda qog‘oz sarfini qanday kamaytiramiz?» kabi savollar bolaning kuzatuv tajribasiga tayangan holda tadqiqotga kirishishiga yordam beradi. Muammo hayotiy bo‘lsa, o‘quvchi tayyor javobni kutish o‘rniga yechim izlashga moyil bo‘ladi.

Birinchi metodik bosqich — muammoli vaziyatni taqdim etish va aniqlashtirish. O‘qituvchi mavzuni bayon etib berishdan oldin surat, predmet, tajriba yoki kichik hikoya orqali qarama-qarshilikni ko‘rsatadi. O‘quvchilar «nimani bilamiz?», «nimani aniqlashimiz kerak?», «qanday shartlar mavjud?» savollariga javob beradilar. Ushbu bosqichda savolni o‘quvchining o‘zi qayta ifodalashi muhim: bu vazifani ongli qabul qilganini ko‘rsatadi.

Ikkinchi bosqich — g‘oyalar ishlab chiqish. Guruhlar bir nechta variantni taklif qiladi, ularning afzallik va cheklovlarini muhokama qiladi. O‘qituvchi birinchi aytilgan javobni darhol «to‘g‘ri» deb belgilashdan tiyiladi. Aksincha, «yana qanday yo‘l bor?», «boshqa material ishlatsak nima o‘zgaradi?» kabi ochiq savollar bilan

fikrlash doirasini kengaytiradi. Kreativlikni qo‘llab-quvvatlashda g‘oyaning yangiligi bilan birga uning vazifaga mosligini baholash zarur [2, 3].

Uchinchi bosqich — rejalashtirish. O‘quvchilar ishlatiladigan materiallar, ish tartibi, xavfsizlik qoidalari va kutilayotgan natijani belgilaydilar. Kichik yoshdagi bolalar uchun reja uch-to‘rt sodda qadamdan iborat bo‘lishi mumkin. Masalan, «o‘lchaymiz — chizamiz — yasaymiz — tekshiramiz» ketma-ketligi o‘quvchiga o‘z faoliyatini nazorat qilishga yordam beradi. Guruh ichida materiallar mas’uli, o‘lchovchi, qayd etuvchi va taqdimotchi vazifalarini almashib bajarish ham maqsadga muvofiq.

To‘rtinchi bosqich — mahsulot yoki modelni yaratish. Bunda loyiha natijasi murakkab texnik qurilma bo‘lishi shart emas. Qog‘oz maket, tajriba yozuvi, kuzatuv kundaligi, o‘lchov sxemasi yoki tavsiya plakati ham loyiha mahsuloti bo‘lishi mumkin. Asosiy talab — o‘quvchi o‘z tanlovini tushuntirib bera olishi. O‘qituvchi ishni o‘quvchi o‘rniga bajarishdan saqlanib, kerakli paytda yo‘naltiruvchi savollar beradi.

Beshinchi bosqich — sinov va takomillashtirish. Loyiha ishining ta’limiy qiymati ko‘p jihatdan aynan shu yerda ochiladi. O‘quvchilar tayyor modelni tekshiradi, natijani oldingi taxmin bilan solishtiradi va muvaffaqiyatsizlik sabablarini izlaydi. Masalan, qog‘oz ko‘prik og‘irlikni ko‘tara olmasa, uni qayta buklash, tayanchlarni o‘zgartirish yoki boshqa shakl tanlash mumkin. Xato bahoni pasaytiruvchi holat sifatida emas, yangi dalil manbai sifatida ko‘riladi.

Oltinchi bosqich — taqdimot va refleksiya. Har bir guruh «muammo nimadan iborat edi?», «qaysi yechimni tanladik?», «sinovda nima kuzatdik?», «yana nimalarni yaxshilash mumkin?» savollariga javob beradi. Taqdimotda faqat chiroyli mahsulot emas, qarorlarning sabablari ham yoritiladi. Refleksiya o‘quvchining o‘z fikrlash jarayonini anglashiga yordam beradi va keyingi loyihaga o‘tish uchun asos yaratadi.

Amaliy misol sifatida «Suvni tejaydigan sug‘orish usuli» loyihasini ko‘rish mumkin. O‘qituvchi ikki xil sug‘orish usuli orasidagi farqni aniqlash vazifasini beradi. O‘quvchilar bir xil idishdagi tuproq, o‘simlik va suv miqdorini imkon qadar tenglashtiradilar. Guruhlar kuzatuv mezonlarini belgilab, suv sarfi va tuproq namligini oddiy jadvalsiz qaydlar yoki rasmlar yordamida solishtiradilar. Natijalar asosida qaysi usul qulayroq ekanini tushuntiradilar. Bu loyiha matematika, tabiiy fan va texnologiya mazmunini birlashtiradi.

Loyiha asosida o‘qitish barcha o‘quvchilarga teng ishtirok imkonini yaratishi kerak. Faol bolalar g‘oyani aytib, tortinchoq o‘quvchilar kuzatuvchi bo‘lib qolmasligi uchun guruh rollari almashib boradi. Topshiriqning murakkabligi yosh va tayyorgarlik darajasiga qarab tabaqalashtiriladi: ayrim bolalar tayyor shakllardan

foydalanib model tuzsa, boshqalar o‘z chizmasini ishlab chiqishi mumkin. Muhimi, har bir o‘quvchi kamida bitta mustaqil qaror qabul qilishi va uni izohlashidir.

Baholashda faqat yakuniy mahsulotga qarash yetarli emas. O‘quvchining muammoni tushunishi, turli g‘oyalarni taklif qilishi, reja asosida ishlashi, dalildan foydalanishi, guruh bilan muloqoti va xulosani qayta ko‘rib chiqishi ham hisobga olinadi. Formativ baholash uchun o‘qituvchi qisqa kuzatuv qaydlari, og‘zaki fikr-mulohaza va o‘quvchining o‘zini baholash savollaridan foydalanishi mumkin. «Men qanday fikr taklif qildim?», «Nimani sinab ko‘rdim?», «Keyingi safar nimani o‘zgartiraman?» savollari jarayonni ko‘rinadigan qiladi.

Baholash mezonlarini topshiriq boshlanishidan oldin sodda tilda tushuntirish zarur. Masalan, o‘quvchi muammoni o‘z so‘zi bilan ifodalasa, kamida ikki yechimni taqqoslasa, sinov natijasiga tayangan holda xulosa chiqarsa va guruh ishiga hissa qo‘shsa, bu loyiha jarayonidagi ijobiy ko‘rsatkichlar hisoblanadi. Bunday mezonlar o‘quvchiga «to‘g‘ri javobni topish»dan ko‘ra «qanday fikrlaganini tushuntirish» muhimligini anglatadi.

Metodik jihatdan loyiha faoliyatini har bir darsga majburan kiritish maqsadga muvofiq emas. Loyiha uchun aniq muammo, yetarli vaqt, xavfsiz material va sinov imkoniyati bo‘lishi kerak. Kichik loyihalar bir yoki ikki darsda, murakkabroq loyihalar esa bir necha mashg‘ulot davomida tashkil etilishi mumkin. Dars maqsadi, o‘quv dasturi va sinf sharoiti bilan uyg‘unlik ta’minlansa, loyiha o‘quv mazmunini boyitadi, aks holda u shunchaki qo‘l mehnati mashg‘ulotiga aylanish xavfi mavjud.

Mahalliy manbalarda fanlararo integratsiya, ijodiy topshiriqlar va amaliy loyihalar o‘quvchilarning faol fikrlashiga sharoit yaratishi ta’kidlanadi [1–4]. Biroq bu manbalardan har qanday loyiha avtomatik ravishda kreativlikni oshiradi degan xulosa chiqarib bo‘lmaydi. Natija topshiriqning ochiqligi, o‘qituvchining savol berish uslubi, o‘quvchining mustaqil tanlov qilishi va refleksiyaning sifatiga bog‘liq. Shu sababli metodik samaradorlikni baholash uchun kelgusida sinf kesimida kuzatuv, oldingi va keyingi topshiriqlarni qiyoslash hamda o‘quvchi ishlarini mezonlar asosida tahlil qilish tavsiya etiladi.

Xulosa

Boshlang‘ich sinflarda loyihaviy ta’lim kreativ fikrlash va muammolarni yagona faoliyatda hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun qulay metodik imkoniyat yaratadi. Buning uchun topshiriq o‘quvchi hayotiga yaqin muammo bilan boshlanishi, bir nechta yechimlarga ochiq bo‘lishi, tajriba yoki modellashtirish orqali tekshirilishi va refleksiya bilan yakunlanishi kerak.

Taklif etilgan metodik ketma-ketlik - muammoni aniqlash, g‘oyalarni yaratish, rejalashtirish, modelni tayyorlash, sinovdan o‘tkazish va takomillashtirish, natijani taqdim etish - boshlang‘ich sinf o‘qituvchisiga loyiha ishlarini ketma-ketlikda

tashkil etishga yordam berishi mumkin. Ushbu tezisda nazariy-uslubiy tavsiyalar bayon etilgan bo‘lib, ularning samaradorligini aniq foiz yoki tajriba natijasi sifatida talqin qilish uchun alohida tadqiqot talab etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirzayev N.A. Boshlang‘ich ta’limda STEAM: darslik. – Toshkent: Sarbon LLS, 2024. – 192 b.

2. G‘afforova G. Kreativ fikrlash: darslik. – Toshkent: Sarbon LLS, 2024. – 218 b.

3. Xudoynazarov E.M. va boshq. Boshlang‘ich ta’limda kreativ fikrlash: o‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Bookmany Print, 2024. – 208 b.

4. Abdullayeva X. Boshlang‘ich ta’limda STEAM yondashuv. Amaliy loyihalar ustida o‘qitish va o‘quvchilarda kreativ fikrlashni rivojlantirish // UTAS Conferences, 2025. DOI: 10.65164/z4ggyc30.

5. https://maktabgacha-va-maktab-talimi-jurnal.uz/index.php/jurnal/article/view/371